

Η έννοια της σταθερότητας στη θεωρία της διεθνούς πολιτικής

Ηλίας Κουσκουβέλης*

Περίληψη

Στόχος της μελέτης είναι να προσδιορίσει και να κατανοήσει την έννοια της "σταθερότητας", μίας έννοιας που χρησιμοποιείται ευρύτατα στο λεξιλόγιο της διεθνούς πρακτικής. Η προσπάθεια επιχειρείται μέσω της μελέτης των θεωρητικών ρευμάτων (θεωρία της "ισορροπίας ισχύος", της "αμοιβαίας αποτροπής", "του κύκλου της ισχύος", της "ιεραρχικής ισορροπίας" και των "διεθνών καθεστώτων"), που στις Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να περιγράψουν, να προσδιορίσουν και να αναλύσουν την έννοια της "σταθερότητας".

Η μελέτη συμβάλλει στον εμπλουτισμό της επί του θέματος ελληνικής βιβλιογραφίας. Παράλληλα, αποκαλύπτει την εννοιολογική ασάφεια του όρου και, ταυτόχρονα, ελέγχει την επιστημονική και θεωρητική αξία ή τη δυνατότητα συμβολής της έννοιας της "σταθερότητας" στην περαιτέρω ανάπτυξη της επιστήμης της Διεθνούς Πολιτικής.

Πρόλογος

Μία περιορισμένης έκτασης προσπάθεια "ανάλυσης περιεχομένου" ("content analysis") του λόγου της πολιτικής πρακτικής και θεμελιωδών διεθνών κειμένων - του καταστατικού χάρτη του ΟΗΕ, της Διακήρυξης της ΔΑΣΕ ή της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα καταδείκνυε πόσο ευρέως διαδεδομένη είναι η χρήση του όρου "σταθερότητα" και πόσο είναι κατά συνέπεια διαποτισμένη η σκέψη της πολιτικής πρακτικής

---

* Επίκουρος Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

από την έννοια της "σταθερότητας". Θα αναδείκνυε ταυτόχρονα τα εννοιολογικά και πολιτικά αδιέξοδα στα οποία οδηγεί η χρήση του όρου αυτού και θα αποκάλυπτε καταστάσεις, στις οποίες δύο ανταγωνιστές επικαλούνται τη "σταθερότητα" για να ικανοποιήσουν τα ακριβώς αντίθετα συμφέροντά τους και να επιδιώξουν αμοιβαίως αποκλειόμενους στόχους. Το πλέον γνωστό ίσως παράδειγμα από την πρόσφατη πρακτική της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είναι αυτό της διαμάχης για την αναγνώριση ή μη του γειτονικού κράτους των Σκοπίων υπό συγκεκριμένο ή άλλο όνομα, κατά την οποία αμφότερες οι πλευρές επιχειρηματολογούσαν ενώπιον της διεθνούς κοινότητας ότι η ικανοποίηση των θέσεών τους θα συνέβαλε στη "σταθερότητα" της περιοχής.

Στόχος της παρούσης μελέτης δεν είναι όμως να καταδείξει τα παραπάνω – που ίσως απλά συνιστούν ένα ερέθισμα.

Στόχος της είναι να καταγράψει και να κωδικοποιήσει έναν αριθμό θεωρητικών ρευμάτων, που στις Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να περιγράψουν, να προσδιορίσουν και να αναλύσουν την έννοια της "σταθερότητας" (χωρίς απαραίτητα να το έχουν επιτύχει). Τούτο θα επιτρέψει τον εμπλουτισμό της επί του θέματος ελληνικής βιβλιογραφίας και την εμπειριστατωμένη ενημέρωση των μελετητών της διεθνούς πολιτικής. Παράλληλα όμως, θα γίνει αντιληπτή η εννοιολογική ασάφεια και γενικότητα του όρου και, ταυτόχρονα, μέσω αυτής της προσπάθειας θα ελεγχθεί η επιστημονική και θεωρητική αξία ή η δυνατότητα συμβολής της έννοιας της "σταθερότητας" στην περαιτέρω ανάπτυξη της επιστήμης της Διεθνούς Πολιτικής ειδικά και των Διεθνών Σχέσεων γενικότερα.

Εισαγωγή

Στο χώρο της πολιτικής δράσης και πρακτικής και ανεξαρτήτως του ιδεολογικού χώρου προέλευσης εκείνου που χρησιμοποιεί τον όρο ή αναλύει και σχεδιάζει στη βάση του, η "σταθερότητα" είναι όρος και έννοια συντηρητική. Επιδιώκει και συμβάλλει στη διατήρηση του status quo. Επιστημονικά, στο χώρο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων ή ειδικότερα, εφόσον η έννοια είναι συνδεδεμένη με το ρόλο, την κατανομή και τη χρήση της ισχύος μεταξύ κρατών, της θεωρίας της διεθνούς πολιτικής (όπως ακριβώς προσδιορίζει και ο τίτλος της παρούσης εργασίας), η "σταθερότητα" ανήκει κυρίως στη θεώρηση περί διεθνών σχέσεων του ρεαλισμού, την αρχαιότερη και ίσως την από πολλές απόψεις επικρατέστερη και σήμερα θεώρηση των διεθνών σχέσεων.

Αν και η λειτουργία των συμμαχιών και της ισορροπίας ισχύος ήταν γνωστή στους αρχαίους Έλληνες πολιτικούς και θεωρητικούς, όπως το αποδεικνύει περιγράφοντας και αναλύοντας τον "Πελοποννησιακό Πόλεμο" ο Θουκυδίδης, ο όρος και η έννοια της "σταθερότητας" αυτή κα-

θαυτή διατυπώθηκε και διαμορφώθηκε για πρώτη φορά στις φυσικές επιστήμες, χαρακτηρίζοντας την κατάσταση χημικών στοιχείων, φαινομένων ή συστημάτων και βαθμιαία μεταφυτεύθηκε τόσο στις κοινωνικές αντιλήψεις όσο και στις κοινωνικές επιστήμες. Ο Hans Morgenthau (1973, σ. 203) αναφέρει ότι η κοινωνία του 16ου-18ου αιώνα, εθιζόμενη σε μία νευτονική αντίληψη του κόσμου, αρεσκόταν να αντιλαμβάνεται το σύμπαν ως ένα γιγάντιο μηχανισμό, ένα μηχανισμό ρολογιού, ο οποίος δημιουργήθηκε αλλά και διατηρείται σε λειτουργία από τον "Ουράνιο Ωρολογοποιό" ("divine watchmaker"). Η εν λόγω μηχανιστική αντίληψη γέννησε και την ιδέα της δημιουργίας ενός μηχανισμού διατήρησης της εγκόσμιας "σταθερότητας" και τάξης, κατ' αναλογία με την εικόνα του ζυγού που ισορροπεί χάρη στην ίση κατανομή του βάρους στους δύο δίσκους του. Τελικά, η εικόνα του ζυγού σε ισορροπία –περνώντας όπως τόσες άλλες έννοιες από τις φυσικές στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου– βρήκε πρακτική εφαρμογή και στη διεθνή πολιτική, μέσω της έννοιας της "ισορροπίας ισχύος" [Balance of Power (B.o.P.)] ενός (διεθνούς) συστήματος (κρατών) και της αντίστοιχης θεωρίας (B.o.P. Theory). Η ενασχόληση με τη "σταθερότητα" της ισορροπίας ήταν φυσικό επακόλουθο.

Η εννοιολογική σύλληψη της "σταθερότητας" εμφανίσθηκε και προτάθηκε ως ένας τρόπος αποφυγής των συγκρούσεων και διατήρησης της ειρήνης. Δέσμια αυτής της προσέγγισης, η έννοια της "σταθερότητας" προσδιορίσθηκε αρνητικά, γεγονός που επηρέασε την πορεία των μελετών που επακολούθησαν. Δηλαδή, το πρωτεύον υπό εξέταση ερώτημα ήταν όχι πώς μπορεί να διατηρηθεί η "σταθερότητα" ή να διαφυλαχθεί και να ενισχυθεί με θετικές ενέργειες η ειρήνη αλλά πώς μπορεί να αποφευχθεί ο πόλεμος. Στη βάση αυτής της αντίληψης, οι μελετητές της διεθνούς πολιτικής διερεύνησαν το πώς μπορούν να προκληθούν ή να παραχθούν συγκρούσεις στα πλαίσια ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος, έτσι ώστε η γνώση των αιτίων να οδηγήσει στην αποτροπή των συνεπειών. Εστίασαν την προσοχή τους στο ρόλο και τον αριθμό των παραγόντων (κρατών) του διεθνούς συστήματος, στις μεταξύ τους συμμαχίες και πρόσφατα, και στα χαρακτηριστικά τους, όπως η ισχύς που διαθέτουν ή το πώς αυτή κατανέμεται στο διεθνές σύστημα.

Συνεπώς, για να καταστεί εφικτή η μελέτη, ο ορισμός και η κατανόηση της έννοιας της "σταθερότητας", κρίνεται απαραίτητη η εντρύφηση στις σχετικές θεωρίες περί ισορροπίας ισχύος, περί συμμαχιών και στις αναλύσεις περί των τάσεων προς πόλεμο του διεθνούς συστήματος λόγω της πολικότητάς του (του αριθμού δηλαδή των παραγόντων που συγκαταλέγονται σε αυτό) ή επιπλέον λόγω της κατανομής ισχύος στο εσωτερικό του (αν δηλαδή υπάρχει μεταξύ των κρατών ισότητα, ιεραρχική διάρθρωση, ηγεμονία, κ.λπ.). Αρχικά, λοιπόν θα παρουσιασθεί το θεωρητικό πλαίσιο της έννοιας της "σταθερότητας". Θα παρατεθούν τα αξιώματα του "κλασικού" και του "δομικού ρεαλισμού" και θα περιγραφούν εν συντομία οι θεωρίες στις οποίες απαντάται η έννοια της "σταθερότητας".

Θα ακολουθήσει μία επισκόπηση κατά θεωρία των διαφόρων ορισμών της "σταθερότητας" καθώς και των διαφόρων τάσεων στη μελέτη της έννοιας. Θα εξετασθούν δηλαδή τόσο οι επί του θέματος μελέτες της δεκαετίας του 1960 και των αρχών της επόμενης δεκαετίας, όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζόταν στις συνέπειες της πολικότητας πάνω στη "σταθερότητα", όσο και οι πιο πρόσφατες τάσεις που ασχολούνται, για παράδειγμα, με την κατανομή της ισχύος στο εσωτερικό του διεθνούς συστήματος, με τη σχέση μεταξύ αφενός της ιεραρχίας, της ηγεμονίας ή των κύκλων ισχύος και αφετέρου της "σταθερότητας" του διεθνούς συστήματος. Τέλος, θα επιχειρηθεί να διατυπωθεί μία σειρά ερωτημάτων που θα αποτελέσουν πιθανόν το έναυσμα για μελλοντικές μελέτες επί του θέματος. Σημειώνεται ότι η παρούσα μελέτη σκοπίμως αυτοπεριορίζεται στην ογκώδη αμερικανική βιβλιογραφία και ταυτόχρονα στη μη εξέταση της "σταθερότητας" των συμμαχιών, των καταστάσεων κρίσης ή του ανταγωνισμού των εξοπλισμών αυτού καθαυτού.

1. Θεωρητικό πλαίσιο της σταθερότητας

Το θεωρητικό πλαίσιο της "σταθερότητας" αποτελείται από τη θεώρηση του "ρεαλισμού" ως βάση και τις θεωρίες στα πλαίσια των οποίων δημιουργήθηκε, αναλύθηκε και χρησιμοποιείται η υπό εξέταση έννοια. Αυτές είναι η θεωρία της "ισορροπίας ισχύος", της "αμοιβαίας αποτροπής", "του κύκλου της ισχύος", της "ιεραρχικής ισορροπίας" και των "διεθνών καθεστώτων". Με εξαίρεση την τελευταία, όλες στηρίζονται και προκύπτουν από τη θεώρηση του ρεαλισμού.

1.1.

Η θεώρηση του κλασικού "ρεαλισμού" ("Classical Realism") αντλεί την παράδοσή της από τον Θουκυδίδη, τον Μακιαβέλλι, τον Hobbes, και τον Clausewitz, ενώ ως επιφανέστεροι εκπρόσωποί της στον 20 αιώνα μπορούν να αναφερθούν οι E.H. Carr, Hans Morgenthau, Raymond Aron, Henry Kissinger, Z. Brzezinski, S. Huntington. Ο κλασικός ρεαλισμός οργανώνεται γύρω από τέσσερα αξιώματα:

α. Τα κράτη είναι οι πιο σημαντικοί (μοναδικοί για ορισμένους) παράγοντες του διεθνούς συστήματος.

β. Τα κράτη αποτελούν ορθολογικές και ενιαίες οντότητες που, λειτουργώντας μέσα σε μία κατάσταση αβεβαιότητας, υπολογίζουν το κόστος και το όφελος των εναλλακτικών τους επιλογών και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών, χωρίς όμως να έχουν επαρκή πληροφόρηση για τις διάφορες εναλλακτικές επιλογές ή τη δυνατότητα να τις (επαν)εκτιμήσουν πλήρως.

γ. Τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ (να επηρεάζουν τους υπολοίπους ή να αποκτήσουν μέσα για τον ίδιο σκοπό), αποτιμούν τα συμφέροντά τους με όρους ισχύος και αποσκοπούν μέσω αυτής στην ικανοποίηση του "εθνικού συμφέροντος".

δ. Οι κανόνες δικαίου υπάρχουν μόνο για να εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρών, ενώ οι διεθνείς οργανισμοί και κυρίως οι συμμαχίες διατηρούνται για όσο υφίστανται κοινά συμφέροντα και ανάλογα με την ισχύ των κρατών μελών.

Εξελιγμένη μορφή του "κλασικού" είναι ο "δομικός ρεαλισμός" ("Structural Realism"), γνωστός ως "νεορεαλισμός" ("neorealism") που διαμόρφωσε κυρίως ο Kenneth Waltz (Waltz, 1959 και 1979). Ο νεορεαλισμός, όπως και ο ρεαλισμός, κατανοεί τη συμπεριφορά των κρατών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και κυρίως ασφάλειας και άμυνας, αποδεχόμενος την "προσωποποίηση" του "λογικού" κράτους και την προϋποτιθέμενη και μη καθορισμένη γενική έννοια του "εθνικού συμφέροντος". Προσθέτει όμως τη διάσταση του διεθνούς άναρχου και εκτός πλαισίων του διεθνούς δικαίου λειτουργούντος συστήματος, του οποίου οι διεργασίες και δομικές πιέσεις προσδιορίζουν τα συμφέροντά των κρατών.

1.2.

Η ενασχόληση με τη θεωρία της "ισορροπίας ισχύος" απαιτεί την εισαγωγική επισήμανση ότι ο όρος προκαλεί εννοιολογική σύγχυση. Ο Ernst Haas (1953) επισημαίνει οκτώ διαφορετικές σημασίες του όρου "ισορροπία ισχύος": α. Μία οποιαδήποτε κατανομή ισχύος, β. εξισορρόπηση (equilibrium) ή διαδικασία ισορροπίας, γ. ηγεμονία ή επιδίωξη ηγεμονίας, δ. "σταθερότητα" και ειρήνη στα πλαίσια μίας σύμπραξης ισχύος (concert of power), ε. αστάθεια και πόλεμο, στ. πολιτική ισχύος γενικά, ζ. έναν παγκόσμιο νόμο της ιστορίας, η. ένα σύστημα και έναν οδηγό για τους πολιτικούς.

Από αυτές τις οκτώ παραπλήσιες σημασίες, οι δύο πρώτες ταυτίζονται με τα βασικά αξιώματα της θεωρίας της "ισορροπίας ισχύος": α. Την πολλαπλότητα και την αναγκαιότητα των παραγόντων του διεθνούς συστήματος, β. την επιδίωξη "εξισορρόπησης" (Morgenthau, 1973, σ. 169) ή μίας συγκεκριμένης κατανομής ισχύος (Zinnes, 1978, σ. 324). Οι υπόλοιπες προκύπτουν από τη λειτουργία της θεωρίας. Σε ένα περιβάλλον ισορροπίας ισχύος κάθε κράτος επιχειρεί να διατηρήσει ή να ανατρέψει το υπάρχον "status quo", την κατάσταση της "εξισορρόπησης" (equilibrium), που εκφράζουν και επιβάλλουν οι "συσχετισμοί ισχύος" μεταξύ των κρατών. Όπως αναφέρουν οι Ernst Haas και Hans Morgenthau, ο όρος "εξισορρόπηση" (equilibrium) είναι συνώνυμος της "ισορροπίας" ("balance"). Ο Morgenthau μάλιστα υποστηρίζει ότι "ισορροπία" ("balance") σημαίνει "σταθερότητα" στο εσωτερικό ενός συστήματος αυτόνομων δυνάμεων (1973, σ. 168). Επομένως, υπάρχει εννοιολογική ταύτιση

(ή και σύγχυση), καθώς η ισορροπία ισχύος ισοδυναμεί με την εξισορρόπηση (equilibrium) και αυτή με την "σταθερότητα".

1.3.

Οι δύο σημαντικότερες συνέπειες ή φαινόμενα της ισορροπίας ισχύος είναι οι συμμαχίες και ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών. Οι εξοπλισμοί είναι τα μέσα με τα οποία οι συμμαχίες ή τα κράτη επιχειρούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Στην περίοδο μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τα ατομικά όπλα δημιούργησαν μία νέα ισορροπία ισχύος σε διαφορετικό επίπεδο από ό,τι στο παρελθόν. Η θεωρία της "αμοιβαίας αποτροπής" (mutual deterrence) και της "βέβαιης αμοιβαίας καταστροφής" (Mutual Assured Destruction – MAD) εκφράζουν αυτό ακριβώς το νέο, ανώτερο επίπεδο ισορροπίας ισχύος. Στην περίπτωση αυτή υποστηρίζεται ότι η "εξισορρόπηση" (equilibrium) ή η "σταθερότητα" επιτυγχάνεται όταν και τα δύο μέρη φαίνεται ότι κατέχουν τη στρατηγική ικανότητα να μην αποδεχθούν μία σαφώς ευνοϊκή μεταβολή των συσχετισμών (Liska, 1968, σ. 8) υπέρ του άλλου.

1.4.

Η "θεωρία του κύκλου της ισχύος" ("power cycle theory") αποτελεί μία προέκταση της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος. Η θεωρία αυτή στηρίζεται σε τέσσερις προϋποθέσεις: α. Την ύπαρξη παραγόντων σε ένα κεντρικό σύστημα, β. τη διαφορά ισχύος μεταξύ των ηγετικών παραγόντων του κεντρικού συστήματος αφενός και του υπολοίπου συστήματος αφετέρου, γ. την ύπαρξη ή την απουσία ισορροπίας, και δ. το είδος των συμμαχικών συνασπισμών (Doran, 1983, σ. 170).

Με βάση τις παραπάνω προϋποθέσεις, μία έκφανση της "θεωρίας του κύκλου της ισχύος" υποστηρίζει ότι το κράτος διέρχεται από σειρά (διαδοχικών) φάσεων σχετικής ισχύος και θέσης (στην ιεραρχία του διεθνούς συστήματος). Η διαρκής μετάβαση του κράτους από τη μία φάση στην άλλη για μεγάλες χρονικές περιόδους επηρεάζει την εξωτερική πολιτική του, και ειδικότερα την τάση του να εμπλακεί σε εκτεταμένη πολεμική σύγκρουση ("major war") (Doran, 1983, σ. 165). Οι προσπάθειες λοιπόν του κράτους που προσπαθεί να "ανέλθει" στην ιεραρχία ή να μην "κατέλθει" κατά τη διάρκεια του κύκλου της ισχύος μπορούν να οδηγήσουν σε πόλεμο, επηρεάζοντας τη "σταθερότητα" του συστήματος.

Συνεπώς, στη θεωρία αυτή, η έννοια της "σταθερότητας" είναι η ίδια με αυτήν του "equilibrium" που αποδέχεται η θεωρία της "ισορροπίας ισχύος". Αυτό ως προς το οποίο διαφοροποιείται η "θεωρία του κύκλου της ισχύος" είναι ότι περιγράφει με άλλο τρόπο και ίσως με μεγαλύτερη σε σχέση με το χρόνο ακρίβεια την επίτευξη ή τη ρήξη της "σταθερότητας".

1.5.

Μέσα από ένα συνδυασμό της θεωρίας της "ισορροπίας ισχύος" και της έννοιας της "ιεραρχίας" που ανέπτυξε ο Organski (1958), ο Manus Midlarsky (1986) δημιούργησε τη "θεωρία της ιεραρχικής ισορροπίας του συστημικού πολέμου" ("hierarchical equilibrium theory of systemic war"). Αυτή περιγράφει μία συγκεκριμένη δομική κατάσταση του διεθνούς συστήματος, η οποία δεν οδηγεί απαραίτητα στην ειρήνη, αλλά συμβάλλει στην αποφυγή συστημικών πολέμων (πολέμων που εκτεινονται σε όλο το εύρος του διεθνούς συστήματος). Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη "στοχαστική εξισορρόπηση" ("stochastic equilibrium"). Η έννοια της "στοχαστικής εξισορρόπησης" προϋποθέτει την κατά μέσο όρο ισότητα του αριθμού μεταξύ των συρράξεων που αρχίζουν και αυτών που λήγουν. "Για κάθε σύρραξη που αρχίζει σε κάποια χρονική στιγμή, πρέπει μία άλλη να λήξει προκειμένου να διατηρηθεί ο μέσος όρος, γιατί διαφορετικά θα υπάρξει συσώρευση ταυτόχρονων συρράξεων σε εξέλιξη. Η συσώρευση λοιπόν συγκρουσιακής συμπεριφοράς στο χρόνο θεωρείται ότι είναι αποσταθεροποιητική" (Midlarsky, 1986, σ. 78).

1.6.

Η διατήρηση της ειρήνης μπορεί βεβαίως να αναζητηθεί όχι μόνο μέσω της αποφυγής του πολέμου, αλλά και μέσω της ενίσχυσής της. Θεωρείται ότι η έννοια των "διεθνών καθεστώτων" ("international regimes") συμβάλλει στην ενίσχυση της ειρήνης κατά αυτό το θετικό τρόπο. Η έννοια των "διεθνών καθεστώτων", η οποία δεν απορρέει από τη θεώρηση του ρεαλισμού, εμφανίσθηκε αρχικά στον τομέα της οικονομίας, πρόσφατα δε, υιοθετήθηκε και από τον τομέα των διεθνών σχέσεων. Διεθνές καθεστώς είναι μία σειρά αρχών, κανόνων, κανονισμών και διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Διαμορφώνεται προκειμένου να διευκολύνει τη συνεργασία, την επικοινωνία και τις μελλοντικές ειδικές συμφωνίες σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα (Krasner, 1983, σ. 187).

Στον τομέα της οικονομίας, η "θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας" ("theory of hegemonic stability") προτείνει ότι σημαντικό παράγοντα για τη δημιουργία αλλά και τη "σταθερότητα" των καθεστώτων αποτελεί η ύπαρξη μίας ηγεμονικής δύναμης (Keohane, 1980). Στο σημείο αυτό εντοπίζουμε μία αναλογία με ένα μέρος της σχετικής με την ισορροπία ισχύος φιλολογίας, η οποία υπογραμμίζει τη σημασία της κατανομής της ισχύος μεταξύ των χωρών. Τι συμβαίνει όταν η ηγεμονική δύναμη χάνει τη θέση που κατέχει στο εσωτερικό του συστήματος (και κατά συνέπεια απειλείται η "σταθερότητα"); Για την περίπτωση αυτή ο Robert Keohane γράφει ότι "η ενισχυμένη συμφωνία για συνεργασία μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της πολιτικής φιλίας και της οικονομικής ευμάρειας" (1984, σ. 10).

Διεθνή καθεστώτα υπάρχουν και στον τομέα της διεθνούς ασφάλειας. Σε αυτή την περίπτωση, απαραίτητη προϋπόθεση για το σχηματισμό ενός διεθνούς καθεστώτος ασφαλείας είναι οι βασικοί παράγοντες του συστήματος να "προτιμούν το status quo –διατηρώντας τη δυνατότητα τροποποίησής του μέσα από αβίαστες πολιτικές αλλαγές– από τον κόσμο των πιθανών κερδών και των πιθανών απωλειών, που είναι αναμενόμενο να προκύπτει από τις ατομικιστικές επιδιώξεις των πολιτικών ασφαλείας" (R. Jervis, 1983, σ. 373). Για να επιτευχθεί αυτό, σημειώνει ο R. Jervis, χρειάζεται μία ενεργητική συνεργασία. Σε αυτή την περίπτωση, η "επιλογή" του status quo αποτελεί προϋπόθεση για τη δημιουργία και διατήρηση του καθεστώτος. Επιπλέον, η θεσμοποίηση αυτής της επιλογής συμβάλλει στη "σταθερότητα".

2. Ορισμός της σταθερότητας

Όπως έχει ίσως ήδη γίνει αντιληπτό από τον αριθμό των πολλαπλών και παράλληλων ορισμών της "ισορροπίας ισχύος" που συχνά ταυτίζεται με τη "σταθερότητα", δεν υπάρχει συναίνεση όσον αφορά τον ορισμό της "σταθερότητας" στην εμπειρικοεπιστημονικού χαρακτήρα βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων. Οι διαφορές όμως στον ορισμό της "σταθερότητας" μπορεί να έχουν συνέπειες για τα συμπεράσματα που εξάγουμε. Είναι επομένως απαραίτητο να εξετάσουμε τους διάφορους ορισμούς και νοήματα που προσδόθηκαν στη "σταθερότητα", προτού παρουσιάσουμε κάποιες από τις κυρίαρχες τάσεις που επικρατούν στην έρευνα σε τομείς όπου χρησιμοποιείται η έννοια της "σταθερότητας".

2.1.

Στη βιβλιογραφία περί ισορροπίας ισχύος, η "εξισορρόπηση" (equilibrium) και η ισορροπία ισχύος θεωρούνται από τους Morgenthau και Haas (όπως αναφέρθηκε παραπάνω) συνώνυμες. Στη συνέχεια ο Morgenthau εξισώνει και τις δύο με τη "σταθερότητα". Από την πλευρά της, η D. Zippes τόνισε ότι οι δύο σημαντικές έννοιες της "σταθερότητας" στη συγκεκριμένη βιβλιογραφία είναι η ειρήνη και το status quo του συστήματος. Επεσήμανε επίσης ότι "η σταθερότητα με την έννοια της διατήρησης του status quo, μπορεί να συνεπάγεται πόλεμο, μπορεί και όχι, ενώ η διατήρηση της ειρήνης σίγουρα συνεπάγεται πόλεμο" (Zippes, 1967, σ. 271).

Οι Deutsch και Singer όρισαν τη "σταθερότητα" ως "την πιθανότητα να διατηρήσει το σύστημα όλα τα βασικά του χαρακτηριστικά" (δηλαδή "να μη γίνει κανένα κράτος κυρίαρχο" του συστήματος και "να εξακολουθήσουν να επιβιώνουν τα περισσότερα μέλη" του) και να μην επέλ-

θαι μεγάλης κλίμακας' πολεμική σύρραξη" (1964, σ. 390). Μία παρόμοια αντίληψη για τη "σταθερότητα" με αυτήν των Deutsch και Singer υιοθέτησε ο A.F.K. Organski. Θεωρεί ότι για να λειτουργήσει επιτυχώς η ισορροπία ισχύος είναι απαραίτητο να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους τα μικρά κράτη, να κατανεμηθεί ισότιμα η ισχύς μεταξύ των διαφόρων κρατών και συνασπισμών (Organski, 1968, σ. 280) και να μην υπάρχει πόλεμος. Ως προς το τελευταίο σημείο τονίζει τη σημασία της υπεροχής ενός κράτους ή ενός συνασπισμού για τη διατήρηση της ειρήνης (ίδιο, σ. 294). Αυτολεξεί έγραψε ότι "η υπέρτερη ισχύς στα χέρια ενός κράτους ή ομάδας κρατών δεν απειλεί απαραίτητα την παγκόσμια ειρήνη ή την ανεξαρτησία των μικρότερων κρατών. Οι μεγαλύτερες απειλές για την παγκόσμια ειρήνη δεν προήλθαν από ήδη καθιερωμένα κράτη (τα οποία χρησιμοποίησαν ήδη την υπέρτερη ισχύ τους για την καθιέρωση ενός ικανοποιητικού για αυτά status quo), αλλά από λιγότερο ισχυρούς διεκδικητές" (ίδιο, σ. 299). Κατά αυτή την έννοια, ο Organski διασυνδέει την ιδέα του status quo με την έννοια της "σταθερότητας".

Ο Richard Rosecrance όρισε την αστάθεια ως τον αριθμό των διαφορετικού τύπου πολέμων (1963). Εξετάζοντας τη ρυθμιστική ικανότητα που διαθέτει ένα κράτος για την αντιμετώπιση αναταραχών που απειλούν να υπονομεύσουν την υπάρχουσα κατανομή της ισχύος στο διεθνές σύστημα, ο Rosecrance δέχεται ότι η "σταθερότητα" συνδέεται με την έννοια της ισχύος και ότι μόνο οι ισχυρές χώρες είναι σε θέση να ελέγχουν τη "σταθερότητα". Η "σταθερότητα" ενός συστήματος τότε ορίζεται ως ο λόγος μεταξύ των ταραχών και των ρυθμιστικών δυνάμεων: Ένα σύστημα είναι σταθερό όσο ο λόγος των δύο μεγεθών είναι μικρότερος από τη μονάδα, ενώ είναι ασταθές όταν ο λόγος υπερβαίνει τη μονάδα. Τέλος, ο Kenneth Waltz συσχετίζει τη "σταθερότητα" με τη διατήρηση του status quo: Το "διεθνές σύστημα θα είναι σταθερό για όσο διάστημα δεν υπάρχει κάποιος καταστροφικός παράγων βίας, ο οποίος να μεταβάλλει το status quo" (K. Waltz, 1967, σ. 230).

2.2. Αμοιβαία πυρηνική αποτροπή

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, για τον Liska η "σταθερότητα" της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής είναι η άρνηση των κερδών που επιδιώκει ο δυνάμει επιτιθέμενος (Liska, 1968, σ. 8). Ο L. Freedman υποστηρίζει ότι η "σταθερότητα" της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής έχει και μία δεύτερη ευδιάκριτη μορφή: Την επιβολή κυρώσεων (costs) στο δυνάμει επιτιθέμενο (1981, σ. 95). Λόγω ακριβώς των κυρώσεων που επαπειλούνται, οι οπαδοί της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής υποστήριξαν (για την παρουσίαση αυτών των επιχειρημάτων βλ. Organski, 1968, σ. 313) ότι τα πυρηνικά όπλα έχουν επηρεάσει την πεμππουσία της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος, ότι κατέστησαν προσεκτικά τα μεγάλα κράτη στις μεταξύ

τους σχέσεις και ότι ο φόβος που εμπνέουν λειτουργεί ανασταλτικά στο ενδεχόμενο ενός παγκοσμίου πολέμου.

Οι επικριτές της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής υποστηρίζουν ότι η εν λόγω αποτροπή είναι από τη φύση της ασταθής. Ο K.M. Roberts απαριθμεί τέσσερις παράγοντες οι οποίοι διαβρώνουν μακροπρόθεσμα τη "σταθερότητα" της αμοιβαίας πυρηνικής αποτροπής: α. Τις ενυπάρχουσες πιέσεις για επιτάχυνση της κούρσας των εξοπλισμών, β. τις τεχνολογικές εξελίξεις που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη αντισταθμιστικών (counterforce) και αντιπυρηνικών δυνατοτήτων, γ. την επιδείνωση των διεθνών αντιπαλοτήτων και εντάσεων, και δ. την εξάπλωση των πυρηνικών εξοπλισμών (K.M. Roberts, 1984, σ. 71). Εννοείται λοιπόν ότι ο έλεγχος καθενός από αυτούς τους τέσσερις παράγοντες θα καθιστούσε την αμοιβαία πυρηνική αποτροπή πιο σταθερή.

Τέλος, όπως έχει ήδη σημειωθεί, η εμφάνιση των πυρηνικών όπλων δημιούργησε μία ισορροπία ισχύος σε ένα άλλο υψηλότερο επίπεδο, πιο πάνω από αυτό των συμβατικών όπλων. Η αναλογία αυτή είναι πιο εμφανής στον παράγοντα της "μη εξάπλωσης των πυρηνικών", όπου, όπως και στην κλασική ισορροπία ισχύος, ο αριθμός των κρατών που κατέχουν πυρηνικά όπλα είναι κρίσιμος. Στην περίπτωση αυτή, η κυρίαρχη ιδέα (για "σταθερότητα"), όπως μαρτυρεί και η Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών (1968), είναι ότι όσο λιγότερες είναι οι χώρες που διαθέτουν πυρηνικά όπλα, τόσο σταθερότερη θα είναι η πυρηνική αποτροπή.

2.3.

Στην "θεωρία του κύκλου της ισχύος" η "σταθερότητα" θεωρείται αρχικά ως απουσία "εκτεταμένης πολεμικής σύρραξης". Μία πολεμική σύρραξη είναι εκτεταμένη όταν έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α. "Μεγάλη ένταση, δηλαδή υψηλό δείκτη απωλειών στο πεδίο της μάχης,

β. μεγάλη διάρκεια, δηλαδή πολύμηνη διάρκεια ενεργών εχθροπραξιών, και

γ. μεγάλο μέγεθος, δηλαδή υψηλό δείκτη σε μία κλίμακα που αναφέρεται στον αριθμό των κρατών που εμπλέκονται στον πόλεμο και το κύρος τους, τα οποία συνδέονται πολλαπλασιαστικά" (Doran, 1983, σ. 168).

Σύμφωνα με τον Doran "ο κίνδυνος της επίσπευσης της εκτεταμένης πολεμικής σύρραξης είναι μεγαλύτερος σε τέσσερα σημεία του κύκλου"². Τα σημεία αυτά είναι "τα δύο σημεία καμπής στις δύο πλευρές του κύκλου και το κατώτερο και ανώτερο σημείο του κύκλου" (ίδιο, σ. 169). Κατά τη διάρκεια της κυκλικής πορείας, και ιδιαίτερα σε αυτά τα τέσσερα σημεία, οι ηγέτες πρέπει να προσαρμόσουν τη χώρα τους μέσα στο σύστημα. Η αποτυχία αυτής της προσαρμογής ευθύνεται για τη

σημαντική αύξηση της πιθανότητας εμπλοκής και έναρξης πολέμου (Bueno de Mesquita, 1981).

Η "θεωρία του κύκλου της ισχύος" αντιλαμβάνεται την ισορροπία ισχύος ως ένα οριζόντιο επίπεδο, το οποίο λειτουργεί κατά τον τρόπο που εξηγεί η θεωρία. Ο "κύκλος της ισχύος" αποτελεί ένα κάθετο επίπεδο, το οποίο σε αντίθεση με το στατικό οριζόντιο επίπεδο της ισορροπίας ισχύος, χαρακτηρίζεται από την αδιάκοπη κινητικότητα των κρατών. Στο οριζόντιο επίπεδο απεικονίζεται η "σταθερότητα" της ισορροπίας ισχύος, ενώ στο κάθετο επίπεδο η "σταθερότητα" του ίδιου του κράτους. Η "σταθερότητα" του ίδιου του κράτους σε σχέση με το διεθνές σύστημα είναι μία διάσταση που εξετάστηκε εκτεταμένα στη βιβλιογραφία.

Οι Deutsch και Singer όρισαν τη "σταθερότητα" του κράτους ως "την πιθανότητα διατήρησης της συνεχούς πολιτικής του ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας, χωρίς να υπάρχει σημαντική πιθανότητα εμπλοκής του σε κάποιο "πόλεμο" επιβίωσης" (Deutsch και Singer, 1964, σ. 390). Ο ορισμός αυτός διαφέρει από τον ορισμό που προτείνει η "θεωρία του κύκλου της ισχύος", την επιτυχία δηλαδή της χώρας να προσαρμοσθεί στις νέες καταστάσεις που προκύπτουν κατά τη διάρκεια του κύκλου της ισχύος.

2.4.

Στη "Θεωρία της ιεραρχικής ισορροπίας συστημικού πολέμου" η απουσία συστημικού πολέμου εκλαμβάνεται ως "σταθερότητα". Για να συμβεί αυτό είναι απαραίτητες δύο προϋποθέσεις: α. "Στοχαστική εξισορρόπηση" ("stochastic equilibrium"), εξισορρόπηση δηλαδή της συγκρουσιακής συμπεριφοράς στο χρόνο, και β. ιεραρχία.

Ο Organski υπαινίσσεται ότι η ιεραρχία δεν είναι απαραίτητη για τη "σταθερότητα" (1968), αλλά είναι αναγκαία για την επίτευξη της "στοχαστικής ισορροπίας". Ιεραρχία σημαίνει "ύπαρξη σημαντικής διαφοράς όσον αφορά την ισχύ μεταξύ των κρατών, τέτοια που να υπάρχει μία μεγάλη διαφορά μεταξύ του ισχυρότερου και του ασθενέστερου κράτους στο εσωτερικό μίας συγκεκριμένης διεθνούς συγκεντρωτικής συμμαχίας ή στο εσωτερικό μίας χαλαρής αυτοκρατορίας" (Midlarsky, 1968, σ. 80). Η προϋπόθεση αυτή συμβάλλει στην επίλυση των διαφορών και στην αποφυγή πόλωσης. Βοηθά επίσης τις μεγάλες δυνάμεις να αισθάνονται ασφαλείς όταν βρίσκονται επικεφαλής μίας ομάδας.

2.5.

Η ιεραρχία ή η ηγεμονία θεωρούνται επίσης σημαντικές και για τη διατήρηση των διεθνών (οικονομικών) καθεστώτων. Σε αυτή την περίπτωση η "σταθερότητα" ορίζεται ως η διατήρηση αυτού του καθεστώτος.

Οι ηγεμονικές δυνάμεις έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν τα καθεστώτα που ευνοούν (Keohane, 1980, σ. 136). Όσον αφορά τα καθεστώτα ασφαλείας ισχύουν τα αυτά, με τη διαφορά ότι η "σταθερότητα" αποτελεί μία συνειδητή επιλογή των παραγόντων. Οι παράγοντες συμφωνούν να διατηρηθεί το status quo υιοθετώντας ως τακτική την αυτοσυγκράτηση. Σταθερότητα σημαίνει status quo και διατήρησή του μέσα από ενεργή συνεργασία.

3. Παράγοντες σταθερότητας στη θεωρία ισορροπίας ισχύος

Τρεις είναι οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν τη "σταθερότητα" της ισορροπίας ισχύος: Το μέγεθος του διεθνούς συστήματος, η κατανομή ισχύος σε αυτό και το status του κράτους στα πλαίσιά του. Εστιάζοντας σε καθέναν από αυτούς τους τρεις παράγοντες ξεχωριστά αλλά και στο συνδυασμό μεγέθους και κατανομής ισχύος έχουν γίνει σημαντικές ερευνητικές προσπάθειες στα πλαίσια της θεωρίας "ισορροπίας ισχύος" που στοχεύουν στην αναζήτηση των συνθηκών διατήρησης της "σταθερότητας". Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε καθένα από τα τέσσερα ερευνητικά ρεύματα.

3.1. Το μέγεθος του διεθνούς συστήματος

Ένα βασικό στοιχείο της θεωρίας της ισορροπίας ισχύος είναι το μέγεθος του διεθνούς συστήματος μέσα στο οποίο παρατηρείται ή είναι επιθυμητή η ισορροπία. Το μέγεθος ενός συστήματος συνήθως υπολογίζεται με βάση τον αριθμό των παραγόντων. Ο Waltz εκλαμβάνει ως παράγοντα είτε ένα κράτος είτε μία ομάδα ανεξαρτήτων και κυρίαρχων κρατών (Waltz, 1967), επειδή μπορεί να θεωρηθεί ότι τα κράτη που ανήκουν σε μία συμμαχία ή μπλοκ συντονίζονται στη λήψη των αποφάσεων. Από την πλευρά τους, οι Deutsch και Singer υπογράμμισαν ότι μέτρο του μεγέθους του συστήματος είναι ο αριθμός των ανεξάρτητων συνασπισμών κρατών συν τον αριθμό των ανεξάρτητων κρατών (Deutsch και Singer, 1964).

Πώς όμως συνδέεται το μέγεθος με την ισορροπία ισχύος μέσα σε ένα σύστημα; Αυτό είναι το ερώτημα που τίθεται συνήθως από εκείνους που πραγματεύονται το θέμα της "σταθερότητας", ενώ ταυτόχρονα διατυπώνονται οι περισσότερες αξιωματικές υποθέσεις γύρω από αυτό. Ο έλεγχος της εγκυρότητας αυτών των υποθέσεων αυτοτελώς ή συγκριτικά αποτελεί την κυρίαρχη τάση στην έρευνα σχετικά με τη "σταθερότητα".

A. Οι ανταγωνιστικές υποθέσεις

Όλες οι υποθέσεις θεωρούν τον αριθμό των ανεξάρτητων και κυρίαρχων παραγόντων στο διεθνές σύστημα ως την ανεξάρτητη μεταβλητή και την πιθανότητα πολέμου/ "σταθερότητας" ως την εξαρτημένη μεταβλητή. Η γενική φόρμα όλων των υποθέσεων είναι ότι η πιθανότητα πολέμου/ "σταθερότητας" ποικίλει ως ένα βαθμό αναλογικά με το μέγεθος του συστήματος. Σε αυτή την ερευνητική τάση οι ερευνητές, αν και ξεκινούν θέτοντας το ερώτημα ποιο είναι το ιδανικό μέγεθος ώστε να λειτουργεί ομαλά η ισορροπία ισχύος (π.χ. Zinnes, 1978, Ostrom & Aldrich, 1978), καταλήγουν να εξετάζουν ποιο είναι το μέγεθος που έχει τις λιγότερες πιθανότητες να εκδηλωθεί πόλεμος.

Οι Ostrom και Aldrich (1978, σ. 743) σημειώνουν ότι μία άποψη βάσει της οποίας διατυπώνονται υποθέσεις εργασίας που συνδέουν τη "σταθερότητα" με το μέγεθος του συστήματος είναι ότι πιθανώς υπάρχει στο διεθνές σύστημα κάποιος αριθμός κυρίαρχων και ανεξάρτητων παραγόντων, ο οποίος θα μπορούσε να αποτρέψει πολύ αποτελεσματικά το ξέσπασμα του πολέμου, διατηρώντας έτσι τη "σταθερότητα" του συστήματος. Μέσα από την επισκόπηση των άρθρων και των βιβλίων που σχετίζονταν με αυτό το θέμα οι δύο μελετητές εντόπισαν τέσσερις διαφορετικές υποθέσεις εργασίας αναφορικά με τη διασύνδεση μεγέθους του συστήματος και της "σταθερότητάς" του.

I. Όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του συστήματος τόσο σταθερότερο είναι. Οι Deutsch και Singer επεσήμαναν τρεις βασικές παραμέτρους στις οποίες οφείλονταν η "σταθερότητα" αυτού του πολυπολικού συστήματος: α. Παρέχει περισσότερες ευκαιρίες αλληλεπίδρασης, β. μειώνει την προσοχή που προσδίδεται στα άλλα κράτη, και γ. σε αντίθεση με τη διπολικότητα, επηρεάζει αρνητικά την κούρσα των εξοπλισμών. Το πολυπολικό αυτό σύστημα όμως δεν είναι άμοιρο μειονεκτημάτων που επισημάνθηκαν από τον Rosecrance: "Μία πολυπολική παγκόσμια τάξη θα αυξήσει τον αριθμό των διεθνών συγκρούσεων, αν και είναι πιθανόν να μειώσει τη σημασία τους. Σε ένα διπολικό σύστημα δεν υπάρχει παρά ένας ανταγωνισμός. Αντίθετα, η πολυπολικότητα μπορεί να έχει αναριθμητες εστίες τριβών" (1966, σ. 318).

II. Όσο μικρότερο είναι το μέγεθος του συστήματος, τόσο σταθερότερο είναι το σύστημα αυτό. Αυτό υποστήριξε για το διπολικό σύστημα ο K. Waltz (1967). Τόνισε ότι "η διπολικότητα ως περιγραφικός όρος εξακολουθεί να υφίσταται όταν υπάρχει μεγάλο χάσμα ισχύος μεταξύ των δύο ηγετικών χωρών και των αμέσως επόμενων κρατών" (Waltz, 1964, σ. 892). Δείκτες για την εθνική ισχύ θεωρούνται το ΑΕΠ και η στρατιωτική ισχύς, η οποία, ιδιαίτερα μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, προσδιοριζόταν από την κατοχή ή μη πυρηνικών όπλων.

Ο Waltz υποστήριζε ότι η διπολικότητα μπορεί να διασφαλίσει καλύ-

τερα την παγκόσμια "σταθερότητα", τονίζοντας ότι η "σταθερότητα" του παγκόσμιου συστήματος μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηριζόταν από ένα διπολικό σύστημα. Στη συνέχεια παραθέτουμε τους τέσσερις λόγους στους οποίους θεωρούσε ότι οφειλόταν ο περιορισμός της βίας σε παγκόσμιο επίπεδο, και κατά συνέπεια η διατήρηση της "σταθερότητας" του παγκόσμιου συστήματος (Waltz, 1964, σ. 882-3):

α. Με την ύπαρξη δύο επιβλητικών παγκόσμιων δυνάμεων δεν υπάρχουν περιφέρειες από τις οποίες θα μπορούσαν να προέλθουν σημαντικές συγκρούσεις, που θα ήταν εκτός του ελέγχου αυτών των δύο δυνάμεων.

β. Όσο πιο ασφυκτική είναι η διπολικότητα και όσο εντονότερος είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο μπλοκ, τόσο ευρύτερη είναι η κλίμακα των τομέων στους οποίους υπερέχουν οι δύο δυνάμεις και στους οποίους μπορούν συνεπώς να ελέγξουν τη σύγκρουση.

γ. Οι πιέσεις είναι συνεχείς και οι επαναλαμβανόμενες κρίσεις οδηγούν σε χαμηλού επιπέδου συγκρούσεις παρά σε υψηλού.

δ. Οι συνδυασμοί των συνεχών πιέσεων στο εσωτερικό των μπλοκ και της υπέρτερης ισχύος των κυρίαρχων μελών διευκολύνει τα μπλοκ να αντέξουν στις πιθανά διασπαστικές αλλαγές που σε διαφορετική περίπτωση θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε εκτεταμένη σύγκρουση.

Τα μειονεκτήματα και οι ενδογενείς κίνδυνοι της διπολικότητας παρουσιάστηκαν από άλλους μελετητές. Και πάλι ο Rosecrance (1966) υποστήριξε ότι τα διπολικά συστήματα οξύνουν τον ανταγωνισμό λόγω των αντιδράσεων μεταξύ των μπλοκ. Επίσης τηρεί μία σκεπτικιστική στάση απέναντι στην αρχή ότι η ειρήνη διασφαλίζεται καλύτερα από μία ατμόσφαιρα κρίσης και αμοιβαίου φόβου (Rosecrance, 1966, σ. 315-317).

Ο Rosecrance επικρίνει τόσο τη διπολικότητα όσο και την πολυπολικότητα θεωρώντας ότι διαθέτουν αμφότερες αποσταθεροποιητικά χαρακτηριστικά και συνιστά ένα σύστημα δι-πολυπολικότητας. Αυτό είναι ένα σύστημα όπου τα διπολικά κράτη (όπως πιθανώς η Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ.) και τα πολυπολικά "ασθενέστερα" κράτη θα δρούσαν ελέγχοντας το ένα το άλλο, προκειμένου να ελαττωθούν οι ανακτύπουσες από το διακρατικό ανταγωνισμό συγκρούσεις (Rosecrance, 1966).

III. Σύμφωνα με μία άλλη άποψη η "σταθερότητα" συνδέεται με ένα μέσο αριθμό παραγόντων. Ο Morgenthau (1973) υποστηρίζει ότι ένα σύστημα τριών παραγόντων στο οποίο ο τρίτος παράγοντας παίζει το ρόλο του "εξισορροπητή" ("balancer") εγγυάται καλύτερα τη "σταθερότητα". Τονίζει ότι η παρουσία ενός παράγοντα, ο οποίος θα αντιτίθεται σε οποιονδήποτε συνασπισμό ή σε οποιονδήποτε παράγοντα που επιχειρεί να αποκτήσει θέση υπεροχής μέσα στο σύστημα, θα περιορίζει τις πιθανότητες εκδήλωσης πολέμου, καθώς προσδίδεται ελαστικότητα στο σύστημα (Morgenthau, 1973, σ. 193). Με άλλα λόγια, η παρουσία ενός εξισορροπητή θα αποτρέπει τους άλλους παράγοντες από το να φθάνουν στην πολεμική σύγκρουση, επειδή θα είναι βέβαιο ότι οι πρωτεργάτες της σύγκρουσης θα αντιμετωπίζουν έντονη αντίσταση. Το παράδειγμα

της Κίνας, η οποία μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο άλλαξε συχνά συμμαχίες, αναφέρεται επανειλημμένα από τους οπαδούς αυτής της άποψης.

IV. Τέλος υπάρχει και η άποψη ότι η "σταθερότητα" είναι άσχετη από τον αριθμό των παραγόντων. Ως οπαδό αυτής της άποψης οι Olstrom και Aldrich αναφέρουν τον Liska. Ωστόσο, αυτός δεν είναι ο μόνος μελετητής που την υποστηρίζει, αφού μπορεί να θεωρηθεί ότι όλοι οι μελετητές που δε συνδέουν τη "σταθερότητα" με την πολικότητα στηρίζουν ουσιαστικά αυτή τη θέση.

Οι υποθέσεις και οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν αφήνουν να διαφανεί ότι δεν υπάρχει πλήρης συμφωνία μεταξύ των μελετητών, όσον αφορά τη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος του διεθνούς συστήματος και τη "σταθερότητα". Γιατί διαφωνούν οι μελετητές όσον αφορά τη σχέση του μεγέθους και της "σταθερότητας"; Οι Olstrom και Aldrich απάντησαν ότι υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι που υποθάλλουν αυτή τη διαμάχη (Olstrom και Aldrich, 1978, σ. 744). Πρώτος λόγος, ότι υπάρχει μεγάλη ασάφεια όσον αφορά τους ορισμούς των εννοιών. Στην εμπειρικοεπιστημονική δηλαδή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί ορισμοί περί μεγέθους και περί "σταθερότητας". Δεύτερος, ότι οι υπάρχουσες υποθέσεις για τη σχέση μεγέθους/"σταθερότητας" μπορούν και έχουν ήδη διατυπωθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους. Και τρίτος λόγος, τον οποίο, όπως θα φανεί στις αμέσως επόμενες παραγράφους, προσπάθησαν να εξαλείψουν, ότι κανείς στον εμπειρικοεπιστημονικό τομέα της έρευνας δε συνέκρινε συστηματικά τις εναλλακτικές υποθέσεις εργασίας, προκειμένου να διαπιστωθεί αν κάποια υπόθεση είχε μεγαλύτερο έρεισμα από τις άλλες.

B. Συγκριτική έρευνα των ανταγωνιστικών υποθέσεων

Στα πλαίσια της προσπάθειας επίλυσης της διαμάχης που περιβάλλει τη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος και τη "σταθερότητα" στο διεθνές σύστημα και του συγκριτικού ελέγχου των διατυπωμένων ανταγωνιστικά υποθέσεων, ανελήφθησαν εμπειρικοεπιστημονικά προγράμματα έρευνας, τα οποία όμως κατέληξαν σε διαφορετικές διαπιστώσεις ως προς τη σχέση μεγέθους του συστήματος και σταθερότητας.

1. Έλλειψη διαμορφωμένης σχέσης

Οι Olstrom και Aldrich επεχείρησαν να παρατηρήσουν τη συχνότητα εκδήλωσης πολεμικών συρράξεων σε διεθνή συστήματα διαφορετικού μεγέθους στην περίοδο 1824-1960. Οι παρατηρήσεις τους κατέδειξαν ότι υπάρχει ουσιαστική ανομοιομορφία όσον αφορά την εμφάνιση πολεμικών συγκρούσεων σε συστήματα διαφορετικού μεγέθους. Δε βρήκαν όμως κάποιο σαφές μοντέλο για τη σχέση ανάμεσα στο μέγεθος και τη "σταθερότητα". Επιπλέον, η ανυπαρξία διαφοροποίησης στο μέγεθος του

διεθνούς συστήματος μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κατέστησε αδύνατη την ανάλυση της σχέσης ανάμεσα στο μέγεθος και τη "σταθερότητα" κατά την περίοδο αυτή.

II. Κυμαινόμενη διασύνδεση

Σε μία ανάλογη με την προηγούμενη μελέτη οι Singer και Small (1968) έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στα μοντέλα των συμμαχιών. Μεταξύ 1815 και 1945 εντόπισαν τέσσερις τύπους διεθνών συστημάτων – ένα "κεντρικό σύστημα", που αποτελούνταν από ευρωπαϊκές κυρίως χώρες και που ίσχυσε για τις περιόδους 1815-1899 και 1900-1945, και ένα "ολικό σύστημα" κεντρικών και περιφερειακών χωρών, που ίσχυσε επίσης αυτές τις δύο περιόδους. Ο συσχετισμός ανάμεσα στον αριθμό των συμμαχιών και στον αριθμό των πολέμων είναι κατά κύριο λόγο θετικός, όταν η έρευνα επεκταθεί σε όλη την χρονική περίοδο του "κεντρικού" και του "ολικού" συστήματος. Αν όμως συγκρίνουμε τα αποτελέσματα του δέκατου ένατου αιώνα με τα ευρήματα του εικοστού, οι δύο περίοδοι εμφανίζουν αντίθετα αποτελέσματα, επειδή στην περίοδο 1815-1899 οι περισσότεροι συσχετισμοί είναι αρνητικοί, ενώ οι συσχετισμοί της περιόδου 1900-1945 είναι κατά βάση θετικοί. Επομένως, η εμπειρικοεπιστημονική αυτή μελέτη υποδεικνύει ότι το μέγεθος και η "σταθερότητα" μπορεί να συνδέονται μεταξύ τους τόσο θετικά όσο και αρνητικά.

III. Σταθερότητα του πολυπολικού συστήματος

Σε μία άλλη μελέτη ο Rosecrance (1963) εντόπισε εννέα ιστορικά διεθνή συστήματα μεταξύ του 1740 και του 1960 με βάση τις διαφορές στους συσχετισμούς ισχύος που απορρέουν από την κατανομή της. Σύμφωνα με τα ευρήματά του, το μονοπολικό σύστημα – με έναν δηλαδή κυρίαρχο παράγοντα – είναι αρκετά σταθερό στο δείγμα του. Η πολυπολικότητα είναι επίσης πιο σταθερή από τη διπολικότητα. Απέτυχε ωστόσο ο Rosecrance να βρει κάποια σταθερή σχέση ανάμεσα στο μέγεθος και τη "σταθερότητα" του συστήματος.

IV. Σταθερότητα του διπολισμού

Τέλος, σε μία άλλη εμπειρικοεπιστημονική προσπάθεια να επιλύσει τη διαμάχη αναφορικά με τη "σταθερότητα" των διαφόρων συστημάτων, ο Haas μελέτησε τα χαρακτηριστικά της διαστρωμάτωσης και της "σταθερότητας" είκοσι και μίας διαφορετικών καταστάσεων σε παγκόσμιο επίπεδο (Haas, 1970). Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι τα ιεραρχικά, μονοπολικά συστήματα (κυριαρχία ενός μόνο κράτους), αν και είναι από ιστορικής άποψης σπάνια, είναι τα πιο σταθερά, επειδή η πλειοψηφία των μελών τους επιθυμούν, αν δηλαδή επιλέξουν τον πόλεμο, να εμπλακούν σε σύρραξη εκτός συστήματος (Βλ. επίσης Sullivan, 1976, σ. 196).

Αν οι παραπάνω μελέτες εξετασθούν στο σύνολό τους, προκύπτει ότι η "σταθερότητα" ορίζεται με βάση το δείκτη εκδήλωσης πολεμικής σύρραξης στο εσωτερικό του διεθνούς συστήματος. Εντούτοις δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής ότι τα αποτελέσματα της κάθε μελέτης έρχονται σε αντίθεση με αυτά των άλλων. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει συναίνεση των επιστημόνων που διεξήγαγαν αυτές τις τρεις μελέτες, όσον αφορά τα κριτήρια που χρησιμοποιούν για την επιλογή ενός διεθνούς συστήματος και για τη διαφοροποίηση της μίας περιόδου από τις άλλες. Ποια θα έπρεπε να είναι τα κριτήρια αυτά;

Σύμφωνα με την ανάλυση του Haas (1970) πρέπει να τεθούν δύο βασικά ερωτήματα όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής του διεθνούς συστήματος. Το πρώτο είναι αν τα εννέα συστήματα του Rosecrance (1963) και τα τέσσερα των Singer και Small είναι διεθνή ή αν στην πραγματικότητα είναι τοπικά. Πράγματι ο Rosecrance περιστασιακά αναφέρεται σε γεγονότα που έλαβαν χώρα στη Βόρεια Αμερική και στην Ιαπωνία και ο κύριος όγκος της προσοχής του εστιάζεται στις ευρωπαϊκές διακρατικές σχέσεις. Οι Singer και Small παραδέχονται επίσης ότι τα κεντρικά τους συστήματα είναι ευρωπαϊκά. Τέλος, στη μελέτη των Ostrom και Aldrich δεν υπάρχει αναφορά σχετικά με τη σύνθεση του διεθνούς συστήματος.

Το δεύτερο ερώτημα αφορά τον προσδιορισμό της χρονολόγησης των διαφορετικών περιόδων. Ο Rosecrance εντοπίζει εννέα χρονικές περιόδους μεταξύ 1740 και 1960, ενώ οι Singer και Small διαιρούν αυθαίρετα τα συγκεντρωμένα στοιχεία σε δύο ομάδες με βάση τη συχνότητα των πολεμικών συρράξεων. Ομοίως, οι Ostrom και Aldrich διαιρούν τα τελευταία χρόνια σε δύο άνισες χρονικές περιόδους: 1824-1938 και 1945-1960.

Μπορεί λοιπόν να συμπεράνει κανείς από τα παραπάνω ότι οι ασάφειες που περικλείουν τα κριτήρια της επιλογής του διεθνούς συστήματος και του προσδιορισμού των χρονικών περιόδων, δε θα επέτρεπαν τον πλήρη και συστηματικό έλεγχο της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στο μέγεθος και τη "σταθερότητα" του διεθνούς συστήματος. Επομένως, πρέπει να διευκρινισθούν αυτές οι ασάφειες, προτού να διεξαχθεί ο έλεγχος της σχέσης μεγέθους και "σταθερότητας" και στη συνέχεια ολοκληρωθεί ο έλεγχος των ανταγωνιστικών υποθέσεων. Όμως φαίνεται ότι η συγκεκριμένη ερευνητική τάση έχασε τελευταία τη σημασία της. Ίσως τελικά αυτό να συνέβη επειδή υπάρχουν κάποιοι άλλοι παράγοντες, διαφορετικοί από το μέγεθος, οι οποίοι συνδέονται αμεσότερα με τη "σταθερότητα" του συστήματος.

3.2. Η κατανομή της ισχύος

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, πολλοί συγγραφείς τονίζουν τη σπουδαιότητα του στοιχείου της ισχύος και του τρόπου με τον οποίο αυτή η

ισχύς κατανέμεται μεταξύ των παραγόντων του διεθνούς συστήματος. Οι Rosecrance και Waltz, μεταξύ άλλων, υπογράμμισαν το στοιχείο της ισχύος (της ικανότητας) των παραγόντων να αντιμετωπίζουν αποσταθεροποιητικές καταστάσεις.

Οι Organski, Liska, Haas, Midlarsky, Keohane και άλλοι, τόνισαν τη σημασία του στοιχείου της ιεραρχίας ή ηγεμονίας. Παρόλα αυτά, δεν είναι πολύ σαφές πότε υπάρχει ιεραρχία ή ηγεμονία. Ορισμένοι συγγραφείς χρησιμοποιούν ως δείκτη είτε την ύπαρξη πυρηνικών όπλων είτε τη μεγάλη διαφορά ισχύος μεταξύ των χωρών. Στη δεύτερη περίπτωση, δεν είναι σαφές τι είναι αυτό που συνιστά την ισχύ και πώς υπολογίζεται η διαφορά της ισχύος. Αυτό που ενδιαφέρει είναι η στρατιωτική ισχύς, η οικονομική, το κύρος ή όλα τα παραπάνω μαζί; Πόσο μεγάλη πρέπει να είναι η διαφορά της ισχύος προκειμένου να παρατηρηθεί το φαινόμενο της ιεραρχίας ή της ηγεμονίας μίας χώρας;

Όσον αφορά το θέμα της κατανομής της ισχύος, η θέση μας δε μπορεί να διαφέρει από εκείνη των Zinnes, Gillespie και Tahim (1978, σ. 325) ότι οι συζητήσεις περί ισορροπίας ισχύος δεν απαντούν συγκεκριμένα στο ερώτημα "ποιες είναι οι κατανομές ισχύος που μπορεί να οδηγήσουν σε πόλεμο" (η απουσία πολέμου εκλαμβάνεται και εδώ ως "σταθερότητα"). Μία σημαντική εξαίρεση θα μπορούσε να θεωρηθεί η έρευνα που διεξήγαγαν οι Singer, Bremer και Stuckey (1972). Αυτοί εξέτασαν τις επιπτώσεις που έχουν οι διαφορετικές κατανομές της ισχύος στην εκδήλωση βίας στο διεθνές σύστημα. Πρότειναν δύο μοντέλα: Ένα μοντέλο "κυριαρχίας-σταθερότητας", σύμφωνα με το οποίο οι πολεμικές συγκρούσεις αυξάνονται όταν ένα σύστημα απομακρύνεται από ένα πολύ συγκεντρωτικό και σταθερό σύστημα, και ένα μοντέλο "ισότητας-ρευστότητας", σύμφωνα με το οποίο οι πολεμικές συγκρούσεις μειώνονται όταν το σύστημα, απομακρυνόμενο από το (προηγούμενο) πολύ συγκεντρωτικό και σταθερό σύστημα, προσεγγίζει την πιο ασαφή κατάσταση της κατά προσέγγιση ισότητας.

Η μεταβλητή της αβεβαιότητας –η οποία και στην περίπτωση αυτής της μελέτης δεν έχει καταμετρηθεί– είναι σημαντική: Με τον όρο αβεβαιότητα αναφέρονταν στην αβεβαιότητα που "βιώνουν οι ελίτ της εξωτερικής πολιτικής στην προσπάθεια διακρίβωσης των διαστρωματώσεων και των ομάδων στο εσωτερικό του συστήματος και πρόβλεψης της συμπεριφοράς των άλλων μελών του συστήματος αυτού". Η αβεβαιότητα μπορεί να οδηγήσει σε πολεμική σύρραξη λόγω "λανθασμένης κρίσης, εσφαλμένης αντίληψης και ανεπαρκών προβλέψεων", μπορεί όμως και να αναστείλει τον πόλεμο. Επειδή οι "συμμαχικοί δεσμοί είναι αβέβαιοι, τα αποτελέσματα είναι ακόμη πιο απρόβλεπτα και είναι αυτή ακριβώς η αβεβαιότητα που ωθεί τις κυβερνήσεις στην αποφυγή της πολεμικής σύρραξης". Ο Singer και οι συνάδελφοί του υποστηρίζουν ότι η αβεβαιότητα εμφανίζεται όταν οι συντελεστές ισχύος είναι πιο ισοδύναμα κατανεμημένοι και όχι συγκεντρωμένοι, όταν οι επερχόμενες αλλαγές δείχνουν

ότι το σύστημα απομακρύνεται από μία τέτοια συγκέντρωση και όταν υπάρχει μεγαλύτερη ρευστότητα παρά "σταθερότητα" στην κατανομή των συντελεστών ισχύος.

Διαπίστωσαν επίσης ότι σε γενικές γραμμές μεταξύ του 1820 και του 1965 οι προβλέψεις του μοντέλου της "κυριαρχίας και της σταθερότητας" ήταν πιο ακριβείς, αν και η αντιστοιχία μεταξύ των προβλέψεων και των εμπειρικών δεδομένων σχετικά με τις διακρατικές πολεμικές συρράξεις δεν ήταν "εντυπωσιακή". Κατέληξαν ωστόσο στο συμπέρασμα ότι ειδικά για το δέκατο ένατο αιώνα πιο ακριβές στις προβλέψεις ήταν το μοντέλο της ισότητας-ρευστότητας, ότι δηλαδή κατά το δέκατο ένατο αιώνα, όσο πιο συγκεντρωτικό ήταν το σύστημα τόσο πιο μεγάλη ήταν πιθανότητα εκδήλωσης πολέμου. Αντίθετα, τον εικοστό αιώνα όσο μεγαλύτερη ήταν η συγκέντρωση τόσο μικρότερες ήταν οι πιθανότητες πολέμου. Για άλλη μία φορά βλέπουμε ότι οι αντιφάσεις της υπόθεσης εργασίας εξαρτώνται από τη χρονική περίοδο που εξετάζεται.

Ο Sullivan σχολιάζει (1976, σ. 192) ότι με αυτή τη δοκιμασία ο Singer και οι συνεργάτες του "απλά εξηγούσαν το γιατί δεν εκδηλώνονταν πολεμικές συγκρούσεις όταν η κατάσταση ήταν ρευστή το δέκατο ένατο αιώνα και όχι το γιατί εκδηλώνονταν πολεμικές συγκρούσεις όταν υπήρχε υψηλή συγκέντρωση. Με άλλα λόγια, τα συμπεράσματά τους εξηγούν γιατί η ρευστότητα δεν επέφερε πόλεμο και όχι γιατί το έκανε αυτό η συγκέντρωση".

3.3. Status (κύρος) και θέση (M. Sullivan, 1976, σ. 199)

Η ανάλυση με βάση τη θέση (rank) του κράτους στο σύστημα, προσφέρει ένα εντελώς διαφορετικό εργαλείο ερμηνείας της διεθνούς συμπεριφοράς ενός κράτους σε σύγκριση με την ανάλυση βάσει της κατανομής της ισχύος. Η θεωρία της θέσης υποστηρίζει ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ασυμφωνία μεταξύ του status και της θέσης που κατέχει το κράτος στο ευρύτερο σύστημα, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα πιο βίαιης ή συγκρουσιακής διεθνούς συμπεριφοράς του σε αυτό.

Δυστυχώς, οι αποδείξεις που θα στήριζαν τις προτάσεις της θεωρίας της θέσης για το σύνολο ενός συστήματος είναι ελάχιστες. Ο Wallace χρησιμοποιώντας τα στοιχεία που συγκέντρωσαν οι Singer και Small για τις πολεμικές συγκρούσεις της περιόδου 1820-1964 και ορίζοντας αριθμητικά την αναντιστοιχία (discrepancy) θέσης/status ως τις συνολικές διαφορικές επιδόσεις (differential scores) της θέσης επί του συνόλου του διεθνούς συστήματος (ως δείκτες μέτρησης χρησιμοποίησε τον πληθυσμό, το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων και τις διπλωματικές αποστολές στο εξωτερικό), διαπίστωσε ότι η αναντιστοιχία θέσης/status συνδέεται με την ανάπτυξη των ενόπλων δυνάμεων και με τις απώλειες στα πεδία των μαχών, τόσο για το σύνολο αυτής της περιόδου όσο και για τις υποπεριόδους της. Ακόμη και όταν λαμβάνονταν υπόψη και άλλοι δείκτες, η αναντιστοιχία θέ-

σης/status παρέμενε σημαντική. Ανακάλυψε ακόμη ότι αυτές οι σχέσεις ήταν εντονότερες όταν τα δεδομένα αναφορικά με τις πολεμικές συγκρούσεις συσχετιζόνταν με μία καθυστέρηση δεκαπέντε περίπου ετών.

Ωστόσο, ο Maurice East, χρησιμοποιώντας τα στοιχεία των Singer και Small για μία μικρότερη χρονική περίοδο (δώδεκα πολεμικές συρράξεις στην περίοδο 1948-1965), κατέληξε ότι η σχέση ανάμεσα στο βαθμό της αναντιστοιχίας θέσης/status μέσα στο διεθνές σύστημα και εκδήλωσης διαφόρων τύπων βίας είναι σχετικά μέτρια. Αν και ο East αναφέρει ότι η υπόθεση εργασίας του επιβεβαιώνεται, το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει στηρίζεται στους συσχετισμούς, οι οποίοι –αν και κινούνται όλοι προς την ίδια προβλεφθείσα κατεύθυνση– δεν είναι ωστόσο ιδιαίτερα υψηλοί.

Οι σχέσεις αυτές (αναντιστοιχίας θέσης/status και εκδήλωσης βίας) σε ένα άλλο σύνολο στοιχείων διακρατικών συγκρούσεων που εξέτασε ο East, ήταν ακόμη πιο ασθενείς, ιδιαίτερα σε εκείνες τις συγκρούσεις που τα στοιχεία τους συνδέονταν μόνο με έναν από τους τέσσερις δείκτες στάθμισης της αναντιστοιχίας θέσης/status. Παρόλα αυτά, όπως συνέβη και με τα στοιχεία του Wallace, η με χρονική καθυστέρηση συσχέτιση μεταξύ των δεδομένων των συγκρούσεων και της αναντιστοιχίας θέσης/status έδειξε ότι οι σχέσεις γίνονται ισχυρότερες και κινούνται προς την προβλεπόμενη κατεύθυνση. Το εύρημα αυτό προτείνει ότι ενώ οι αλλαγές στην αναντιστοιχία θέσης/status μπορεί να μη συνδέονται με αλλαγές στον τομέα της βίας για τα επόμενα ένα ή δύο χρόνια, η τάση της πρώτης (αναντιστοιχίας) συνδέεται με την τάση που ακολουθούν οι αλλαγές στον τομέα της βίας, πράγμα που είναι λογικό αν λάβει κανείς υπόψη του την αναμενόμενη χρονική απόσταση που πρέπει να πάρουν παρόμοιες συστημικές προσεγγίσεις.

3.4. Μέγεθος του συστήματος και κατανομή ισχύος

Οι Zinnes, Gillespie και Tahim εξέτασαν τον τρόπο με τον οποίο η κατανομή ισχύος αλληλεπιδρά με το μέγεθος του συστήματος. Σε μία πρώτη φάση μελέτησαν τέσσερα μοντέλα τα οποία προέκυψαν από το συνδυασμό δύο ερωτημάτων: (1) Την ύπαρξη ή μη συνασπισμών στο εσωτερικό του συστήματος και (2) τις κατανομές της ισχύος που θεωρούνται ιδιαίτερα επικίνδυνες και κατά συνέπεια πιθανές να οδηγήσουν σε πολεμική σύρραξη. Τα τέσσερα μοντέλα απορρέουν από το συνδυασμό των ερμηνειών της ύπαρξης ή μη συνασπισμού με καθεμία από τις δύο επικίνδυνες κατανομές ισχύος ή "συνθήκες πολέμου".

Η πρώτη επικίνδυνη κατανομή ισχύος είναι εκείνη κατά την οποία ένα κράτος υπερβαίνει το σύνολο της ισχύος όλων των άλλων κρατών (Zinnes et al., 1978, σ. 333). Η δεύτερη είναι αυτή που συναντάται στο μοντέλο ιεραρχίας του Organski: Οι πολεμικές συρράξεις λαμβάνουν χώρα μεταξύ σχεδόν ίσων κρατών, τα οποία έχουν διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης της ισχύος (ίδιο, σ. 334).

Σε μία δεύτερη φάση, εξέτασαν ένα διεθνές σύστημα το οποίο αποτελούνταν από μεγάλες και μικρές δυνάμεις. Οι διαφορές μεταξύ των κρατών έγκεινται στις πληροφορίες που διαθέτει καθένα από αυτά σχετικά με το διεθνές σύστημα και τις ικανότητες καθενός για διεξαγωγή πολέμου. Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτουν διαφορετικές "συνθήκες πολέμου" (επικίνδυνες κατανομές ισχύος). Όμως οι Zinnes, Gillespie και Tahim εξέτασαν μόνο μία –αφού όπως έγραψαν "τα αποτελέσματα για τις υπόλοιπες είναι συγκρίσιμα"– και ταυτόχρονα απέκλεισαν από το σενάριό τους το ενδεχόμενο σχηματισμού συμμαχιών. Η "ισχύς" στις αναλύσεις αυτές αναφέρεται στη συνολική στρατιωτική και αμυντική ικανότητα των κρατών και συναρτάται με το ποσοστό των πόρων, που μπορούν να διατεθούν στον τομέα που θα μπορούσε να οριστεί γενικά ως "θέματα εξωτερικής πολιτικής".

Για ένα σύστημα λοιπόν το οποίο περιλαμβάνει παρόμοια κράτη μεταξύ των οποίων δεν υπάρχουν συνασπισμοί, ανακάλυψαν ότι η "τάση ενός συστήματος για πόλεμο αυξάνεται όταν τα έθνη αυξάνουν τις επιθυμητές αναλογίες ισχύος τους" και τούτο ισχύει ανεξάρτητα από το ποιο περιεχόμενο δίνουμε στον όρο "συνθήκη πολέμου" (ίδιο, σ. 338). Ανακάλυψαν όμως και το αντίθετο, ότι η πιθανότητα "πολέμου" μειώνεται όταν το μέγεθος του συστήματος αυξάνεται και ότι αυτό συμβαίνει και στις δύο περιπτώσεις "συνθήκης πολέμου". Στον ίδιο τύπο συστήματος, αλλά με συνασπισμούς, η αύξηση των ποσοστών ισχύος καταλήγει σε περιορισμό της πιθανότητας εκδήλωσης πολέμου. Ομοίως, όπως συμβαίνει και στο μοντέλο της μη ύπαρξης συνασπισμών, η αύξηση του αριθμού των κρατών που ανήκουν στο σύστημα μειώνει την πιθανότητα πολέμου.

Στο σύστημα μεγάλων και μικρών δυνάμεων και αποκλείοντας το ενδεχόμενο σχηματισμού συνασπισμών τα συμπεράσματα των Zinnes, Gillespie και Tahim είναι τα ακόλουθα:

α. Η αύξηση των ποσοστών ισχύος των μεγάλων κρατών σημαίνει αύξηση της τάσης του συστήματος για εκπλήρωση της "συνθήκης πολέμου", και

β. η αύξηση του αριθμού των μεγάλων δυνάμεων και η μείωση του αριθμού των μικρών συνεπάγεται αύξηση της τάσης του συστήματος για ικανοποίηση της "συνθήκης πολέμου".

Αν και τα ευρήματα αυτά φαίνονται εν πρώτοις πολύ ενδιαφέροντα, είναι ωστόσο περιορισμένης αξίας καθώς προκύπτουν από την εξέταση μικρού αριθμού καταστάσεων κατανομής ισχύος. Επιπλέον η διασύνδεση μεγέθους και κατανομής ισχύος με την εκδήλωση βίας στο διεθνές σύστημα δε φαίνεται ότι υπάρχει στο ερευνητικό μοντέλο ή τουλάχιστον δεν είναι επιτυχής, καθώς δεν υπάρχει δείκτης/κριτήριο υπολογισμού της διασύνδεσης. Θα έλεγε κανείς ότι οι ερευνητές ασχολήθηκαν περισσότερο με την κατανομή της ισχύος και όχι με τη διασύνδεσή της με το μέγεθος του συστήματος σε σχέση με την εκδήλωση βίας. Τέλος, τα κριτήρια υπολογισμού της ισχύος είναι στατικού χαρακτήρα καθώς αφο-

ρούν τις διαθέσιμες για το σύστημα πληροφορίες και τη δυνατότητα στρατιωτικής κινητοποίησης με βάση τους πόρους.

4. Θέματα για μελλοντική έρευνα

Με δεδομένο ότι αφενός ο αριθμός των εμπειρικοεπιστημονικών μελετών στο θέμα της "σταθερότητας" είναι σχετικά περιορισμένος και αφετέρου τα αποτελέσματά τους είναι αμφιλεγόμενα, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν κάποια θέματα που συνδέονται με τη "σταθερότητα" και που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μελλοντικής μελέτης. Τα θέματα βεβαίως αυτά έχουν ασφαλώς αξία εφόσον κάποιος επιθυμεί να παραμείνει στο ίδιο ερευνητικό μήκος κύματος και, παρά τα προβλήματα που παρατηρούνται, επιμένει να ασχολείται με την έννοια της "σταθερότητας" και τις σχετικές με αυτήν θεωρίες.

4.1.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία της μελέτης, οι ορισμοί της "σταθερότητας" στη σχετική βιβλιογραφία ποικίλουν και είναι μάλιστα αρκετά ασαφείς. Ως πρωτεύων στόχος και κυρίαρχο στοιχείο του ορισμού της "σταθερότητας" στην πλειοψηφία των ερευνητικών τάσεων αλλά και των επιμέρους μελετών εμφανίζεται η απουσία πολέμου. Ωστόσο επειδή η έννοια του πολέμου ποικίλει από μελετητή σε μελετητή και οι τύποι των πολέμων που καταμετρούνται είναι διαφορετικοί (συστημικός πόλεμος, ευρείας κλίμακας, εκτός κεντρικού συστήματος, κ.λπ.), η κατάταξη των συστημάτων σε σταθερά ή σε ασταθή καθίσταται εμφανώς δύσκολη. Επομένως θα πρέπει από κοινού να προσδιορισθεί η έννοια του πολέμου και οι κατηγορίες πολέμου, γεγονός που μας φέρνει πίσω στο πρωταρχικό και κυρίαρχο αντικείμενο έρευνας των διεθνών σχέσεων, τον πόλεμο.

Επειδή όμως μία τέτοια ευρείας κλίμακας συναίνεση σε ένα θέμα όπως ο πόλεμος είναι ίσως δύσκολο να επιτευχθεί, θα μπορούσαμε πιθανόν να αναζητήσουμε και άλλα εννοιολογικά εργαλεία εκτός του πολέμου. Να ξεκινήσουμε δηλαδή από τα ελάχιστα γνωστά συστήματα που γενικώς έχουν θεωρηθεί ως "σταθερά" (π.χ., το πολυπολικό του 19ου και το διπολικό του 20ού αιώνα) και να αναζητήσουμε με την εμπειρικοεπιστημονική έρευνα και κάποιες άλλες μεταβλητές, που πιθανόν υπάρχουν και χαρακτηρίζουν αυτά τα συστήματα.

4.2.

Οι ερευνητές που ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με την κατανομή ισχύος

στο σύστημα και την απουσία πολέμου συνέκλιναν στο ότι τούτο συμβαίνει μάλλον όταν υπάρχει ισχυρή συγκέντρωση (ηγεμονία) ή αντίστοιχα ίση κατανομή (ισότητα) ισχύος. Πώς μπορεί να μετρηθεί η συγκέντρωση ή η ισότητα και αντίστοιχα η σταθερότητα του συστήματος, με ποιους δείκτες – στη βάση του πληθυσμού, των ενόπλων δυνάμεων, του ΑΕΠ ή των πυρηνικών όπλων; Η κατοχή των τελευταίων για παράδειγμα χρησιμοποιήθηκε στη βιβλιογραφία για το χαρακτηρισμό του μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο συστήματος ως διπολικού και σταθερού. Αρκεί πλέον σήμερα η απλή κατοχή πυρηνικών όπλων για να χαρακτηρίσει το σύστημα ως ηγεμονικό ή διπολικό και σταθερό; Μήπως η διάδοση των πυρηνικών αλλά και η ύπαρξη κρατών, για παράδειγμα, με πληθυσμούς που αγγίζουν ή ξεπερνούν το δισεκατομμύριο καθιστούν το δείκτη των πυρηνικών όπλων ανενεργό; Επιπλέον, στις μελέτες που διεξήχθησαν οι ερευνητές δεν έχουν προσδιορίσει τα κριτήρια ισχύος που χρησιμοποιήθηκαν για την περιγραφή της διπολικότητας, της τριπολικότητας και της πολυπολικότητας που χαρακτήριζαν το διεθνές σύστημα κατά το παρελθόν. Τούτο θα πρέπει να αποσαφηνισθεί σε μελλοντικές έρευνες.

4.3.

Οι περισσότερες μελέτες σχετικά με τη "σταθερότητα" δεν κατόρθωσαν να μελετήσουν τις συνέπειες της κούρσας των εξοπλισμών στη "σταθερότητα" του διεθνούς συστήματος. Μία μελέτη (Deutsch και Singer, 1964) απλά έδειξε ότι οι επιδράσεις της κούρσας των εξοπλισμών πάνω στη "σταθερότητα" είναι λιγότερο σημαντικές στην πολυπολικότητα από ότι στη διπολικότητα. Επειδή στόχος των εξοπλιστικών προγραμμάτων είναι να αυξηθεί η στρατιωτική ισχύς, ώστε να συντριβούν οι πιθανοί αντίπαλοι σε μία ενδεχόμενη πολεμική σύρραξη, οι ανταγωνισμοί των εξοπλισμών επηρεάζουν σημαντικά τις τάσεις του διεθνούς συστήματος για πόλεμο. Η σχέση λοιπόν των εξοπλιστικών ανταγωνισμών με τη "σταθερότητα" του συστήματος απαιτεί περαιτέρω μελέτη.

4.4.

Οι περισσότερες εμπειρικοεπιστημονικές μελέτες σχετικά με τη "σταθερότητα" χρησιμοποίησαν μία συστημική προσέγγιση προκειμένου να πραγματευθούν τη "σταθερότητα" του συνόλου του διεθνούς συστήματος. Τα κράτη, σύμφωνα με τη θεώρηση του ρεαλισμού, θεωρούνται ως οι βασικές μονάδες/παράγοντες που επηρεάζουν τη "σταθερότητα" του συστήματος. Παρόλα αυτά, ο ρόλος των μη κρατικών παραγόντων, όπως είναι οι διεθνείς οργανισμοί, οι πολυεθνικές εταιρείες ή οι τρομοκρατικές ομάδες, στο διεθνές σύστημα έχει αυξηθεί σημαντικά κατά τα τελευταία χρόνια. Το πώς θα μπορούσαν αυτοί οι μη κρατικοί παράγο-

ντες να επηρεάσουν ή όχι τη "σταθερότητα" του διεθνούς συστήματος πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο έρευνας.

4.5.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 έχει παρατηρηθεί ότι οι αιτίες εκδήλωσης διεθνών ανταγωνισμών και κάποιων πολεμικών συγκρούσεων άρχισαν να μετατοπίζονται από το ιδεολογικό στο οικονομικό επίπεδο, όπως συνέβη και στη διαμάχη μεταξύ βορρά και νότου, μεταξύ πλουσίων και πτωχών. Συνεπώς, το επίκεντρο των ερευνών σχετικά με τη "σταθερότητα" πρέπει να μετατοπισθεί από τη διαμόρφωση του συσχετισμού των δυνάμεων στο διεθνές σύστημα, σε κάποια ευαίσθητα θέματα που είναι πολύ πιθανόν να προκαλέσουν διεθνείς συγκρούσεις. Ή τουλάχιστον πρέπει να δοθεί στα θέματα αυτά το ίδιο βάρος και η ίδια προσοχή με την κατανομή ισχύος. Η επιρροή αυτών των διεθνών ζητημάτων θα πρέπει να συμπεριληφθεί επίσης στις μελλοντικές μελέτες που θα πραγματεύονται τη "σταθερότητα" του διεθνούς συστήματος.

Αντί επιλόγου

Η πρώτη γενική διαπίστωση είναι ότι η "σταθερότητα" είναι έννοια ασαφής και είναι δύσκολο να προσδιορισθεί εννοιολογικά. Ίσως και για αυτόν το λόγο να είναι δύσκολο και να προσδιορισθεί αριθμητικά, να μετρηθεί δηλαδή. Αναρωτιέται κανείς δηλαδή μήπως τελικά ο Richard Cobden είχε δίκαιο όταν έγραφε για την "ισορροπία ισχύος", την περιβάλλουσα και συχνά ταυτιζόμενη με τη "σταθερότητα" έννοια: "Δεν πρόκειται για σοφιστεία, για λάθος ή για απάτη – πρόκειται για ένα απερίγραπτο και ακατανόητο τίποτα. Δεν είναι τίποτα άλλο από ασυνάρτητες λέξεις, δεν είναι ιδέες, αλλά ήχοι όπως εκείνες οι άναρθρες συλλαβές που συνέθεταν οι πρόγονοί μας μόνο και μόνο για να αυτοθαυμάζονται με τις λέξεις που δημιούργησαν..." (1968, σ. 259).

Η δεύτερη γενική διαπίστωση που μπορεί να δημιουργήσει η μελέτη αυτού του θέματος είναι ότι η "σταθερότητα" είναι μία "αρνητική" και συντηρητική έννοια. Τουλάχιστον μία από τις σημασίες της αντιβαίνει το πνεύμα της ισορροπίας ισχύος, η οποία ισορροπία απαιτεί συνεχή αναπροσαρμογή. Με την αντίθεσή της σε αυτή τη λειτουργία μέσα από την προσπάθεια διατήρησης του status quo, δε συμβάλλει απαραίτητα στην αποφυγή του πολέμου, αλλά ταυτόχρονα αυξάνει τις πιθανότητες εκδήλωσης του πολέμου.

Η τελευταία γενική διαπίστωση είναι ότι τα αποτελέσματα σημαντικών και εκτεταμένων ερευνητικών εμπειρικοεπιστημονικών προγραμμάτων δε συμφωνούν μεταξύ τους ως προς τις συνθήκες της σταθερότητας. Και

τούτο οφείλεται στη βασική διαφορά της εννοιολογικής αντίληψης του πολέμου, βάσει του οποίου φαίνεται να προσδιορίζεται η "σταθερότητα".

Επομένως μία πρώτη λύση θα ήταν η έννοια της "σταθερότητας" ή η έρευνα επί του θέματος να εγκαταληφθεί πρόσκαιρα και να εστιασθεί η έρευνα στην έννοια και στα αίτια του πολέμου. Μία δεύτερη λύση θα ήταν να εμπλουτισθεί ή να συνδυασθεί η "σταθερότητα" με μία άλλη έννοια, η οποία θα μπορούσε να ονομασθεί ελαστικότητα, προσαρμοστικότητα ή και ευελιξία. Θα έπρεπε για παράδειγμα να θέσουμε το ερώτημα πώς ένα κράτος ή ένα σύστημα μπορεί να προσαρμοσθεί στις αλλαγές ή πώς μπορεί να απορροφήσει τις συνέπειές τους.

Όμως η εγκατάλειψη εννοιών τόσο βαθειά ριζωμένων στην πολιτική πρακτική, όπως η "ισορροπία ισχύος" ή η "σταθερότητα" είναι μάλλον απίθανη. Για αυτό θα έπρεπε παράλληλα η έμφαση της επιστημονικής έρευνας να μετατοπισθεί στην αναζήτηση στοιχείων τα οποία πέραν της ισχύος ή του μεγέθους του συστήματος συμβάλλουν στην αποφυγή του πολέμου, καθώς και στην αναζήτηση των συνθηκών διατήρησης, σταθεροποίησης αλλά και εξέλιξης θετικών εννοιών, όπως είναι τα διεθνή καθεστώτα και θετικών δράσεων, όπως η διεθνής συνεργασία.

Σημειώσεις

1. Μεγάλης κλίμακας πολεμικές συρράξεις θεωρούνται κατά τους συγγραφείς αυτές που δημιουργούν περισσότερους από 10.000 νεκρούς.
2. Τα σημεία αυτά είναι εκείνα στα οποία τέμνεται η περιφέρεια του κύκλου από μία κάθετο και μία παράλληλο ως προς το επίπεδο διαμέτρου του.

Βιβλιογραφία

- Bueno de Mesquita Bruce, *The War Trap*, New Haven, CT, Yale University Press, 1981.
- Cobden Richard, *Political Writings*, 2nd ed., London, William Ridgeway, I, 1968.
- Deutsch Karl W. and Singer, David J., "Multipolar Power Systems and International Stability", *World Politics*, XVI, April 1964, σ. 390-406.
- Doran Charles F., "Power Cycle Theory and the Contemporary World System", in Thompson W.R., *Contending Approaches to World System Analysis*, Sage Publications, Beverly Hills, 1983, σ. 165-182.
- East M., "Status, Discrepancy and Violence in the International System: an Empirical Analysis" in Rosenau, V. Davis and M. East (eds), *The Analysis of International Politics: Essays in Honor of Harold and Margaret Sprout*, New York, The Free Press, 1972.

- Freedman Lawrence, *Evolution of Nuclear Strategy*, New York, St Martin's Press, 1981.
- Gillespie Judith A. and D.A. Zinnes (eds), *Missing Elements in Political Inquiry: Logic and levels of Analysis*, Beverly Hills, Sage Publications, 1982.
- Haas Ernst B., "The Balance of Power: Prescription, Concept or Propaganda", *World Politics*, V, July 1953, σ. 442-477.
- Haas Ernst B., *The Uniting of Europe*, Stanford University Press, Stanford, 1958.
- Haas Ernst B., *Beyond the Nation-state*, Stanford University Press, Stanford, 1964.
- Haas Ernst B., *The Web of Interdependence: The United States and International Organization*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall, 1970.
- Haas Ernst B., "On Systems and International Regimes", *World Politics*, XXVII, No 2, January 1975.
- Jervis Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1976.
- Jervis Robert, "Security Regimes", in *International Organization*, 36, 2, Spring 1982, σ. 357-378.
- Keohane Robert O., "The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes", στο Holsti O.R., et al. (eds), *Change in the International System*, Westview Press, Boulder, 1980.
- Keohane Robert O., "The demand for international regimes", *International Organization*, 36, 2, Spring 1982, σ. 325-355.
- Keohane Robert O., "Structural realism and beyond", στο Finifter, A.D. (ed.), *Political Science: the State of the Discipline*, American Political Science Association, Washington, D.C., 1983.
- Keohane Robert O., *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984.
- Krasner Stephen, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables", *International Organization*, 36, 2, Spring 1982.
- Liska George F., *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore, Johns Hopkins Press, 1962 και 1968 (2nd ed).
- Liska George F., *Alliances and the Third World*, Baltimore, Johns Hopkins Press, 1968 (b).
- Liska George F., *Quest for Equilibrium: America and the Balance of Power on Land and Sea*, Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1977.
- Midlarsky Manus, "The Hierarcical Equilibrium Theory of Systemic War", *The Journal of Conflict Resolution*, no 3, 1986.
- Morgenthau Hans *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 5th edition, 1973.
- Organski A.F.K., *World Politics*, New York, Knopf, 1958.
- Ostrom and Aldrich, *Time Series Analysis: Regression Techniques*, Beverly Hills, California, Sage Publications, 1978.
- Rosecrance Richard N., *Action and Reaction in World Politics*, Little and Brown, Boston, 1963.
- Rosecrance Richard N., "Bipolarity, Multipolarity and the Future", *The Journal of Conflict Resolution*, X, 1966, σ. 314-327.

- Singer David J. and Small Melvin, "Alliance Aggregation and the Onset of War, 1815-1945", in J. David Singer (ed.), *Quantitative International Politics: Insights and Evidence*, New York, Free Press, MacMillan, 1968.
- Singer J.D., Bremer S. and J. Stuckey, "Capability Distributions, Uncertainty, and Major Power War, 1820-1965", in B. Russett (ed.), *Peace, War and Numbers*, Sage, Beverly Hills, 1972.
- Sullivan John D., *International Relations: Theories and Evidence*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, 1976.
- Thompson Wil. R., "Cycles, Capabilities and War" in Thompson W. (editor), *Contending Approaches to World Analysis*, Sage, Beverly Hills, 1983, σ. 141-163.
- Wallace Michael D., "Status, Formal Organization and Arms Levels as Factors Leading to the Onset of War 1820-1964" in Bruce Russett (ed.), *Peace, War and Numbers*, Sage, Beverly Hills, 1972.
- Waltz Kenneth N., *Man, the State, and War*, Columbia University Press, New York, 1959.
- Waltz Kenneth N., "The Stability of a Bipolar World", *Daedalus*, vol. XCIII, Summer 1964, σ. 881-909.
- Waltz Kenneth N., "International Structure, National Force, and the Balance of Power", *Journal of International Affairs*, XXI, 1967, σ. 215-231.
- Waltz Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, Reading, Mass, 1979.
- Zinnes Dinna, A., *Contemporary Research in International Relations*, New York, The Free Press, 1976.
- Zinnes Dinna, A., *Mathematical Models in International Relations* (Brief Record for Circulation), 1976 (b).

